

НАПРЯМ 10. ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ ГРОМАДЯН

Анісімова Г. В.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри екологічного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Теоретико-правові аспекти забезпечення здійснення екологічних прав та обов'язків громадян є однією з актуальних проблем, що повинні розроблятися сучасною юридичною наукою з урахуванням світового досвіду. В умовах сьогодення не лише ігноруються вимоги екологічного законодавства щодо правового забезпечення механізму реалізації екологічних прав та обов'язків, їх співвідношення, гарантування, захисту а й спостерігається зниження уваги фахівців до дослідження концептуальних положень еколого-правової науки в зазначеній царині.

Вкрай необхідною є подальша правотворчість, кодифікація екологічного законодавства, офіційне тлумачення основоположних термінів та правових категорій, але доцільно приділити якомога більше уваги належному, свідомому виконанню еколого-правових норм, дотриманню екологічних імперативів та приписів. Потрібно ґрунтовно проаналізувати сутність зазначених правових явищ, спираючись на природно-правові підходи. Природно-правова концепція, як спосіб розуміння, тлумачення, стане в нагоді при формуванні сучасної еколого-правової доктрини, екологічної свідомості, культури та еколого-правового статусу особистості, утвердження законності в українському суспільстві.

Особливу увагу треба звернути на те, що разом із загально визнаними природними екологічними правами існують і природні обов'язки, які є невід'ємними, невідчужуваними й притаманними кожному від народження. На наше переконання, саме цьому в умовах сьогодення доречно присвятити всебічне, деталізоване дослідження. Правовий інститут екологічних обов'язків громадян потребує ґрунтовного теоретичного розгляду відповідно до сучасних умов. Доведено, що основоположні екологічні права відносяться до природних й гарантуються кожному в Україні, як найвищі соціальні цінності (ст. 3 Конституції України). У вітчизняній еколого-правовій науці питання щодо природно-правової характеру екологічного обов'язку досі залишається дискусійним. Як доречно зазначають прибічники цієї теорії природно-правовий зміст юридичного обов'язку включає (а) справедливість, детерміновану природними, біологічними, культурними чинниками та (б) внутрішню совість та вину, які також ґрунтуються на

соціально-біологічних коріннях особистості. Ступінь екологічної свідомості, праворозуміння, совісті сприяють формуванню власного розуміння обов'язку.

Екологічний інтерес спонукає до виникнення екологічних прав та обов'язків громадян, але потрібно враховувати не тільки власні, а й публічні екологічні інтереси. Останні, безумовно, повинні розглядатися як пріоритетні.

У юридичній науці склалося декілька підходів до співвідношення прав та обов'язків, а саме: (1) «немає прав без обов'язків, немає обов'язків без прав», сформульований Ф. Енгельсом; (2) здійснення будь-якого права не можна обумовлювати виконанням конкретного обов'язку; (3) права людини невід'ємні і не залежать від виконання обов'язків, однак права громадян пов'язані з виконанням його обов'язків перед державою; (4) реалізація суб'єктивного права забезпечується юридичними обов'язками інших суб'єктів [2, с. 50]. В сучасних умовах найбільш сприятливими для еколого-правової доктрини є перший та четвертий підходи.

Екологічні права та обов'язки є результатом «компромісу» між природно-правовим та позитивним типом праворозуміння. Вони відносяться до природних невідчужуваних, але таких, де життєвонеобхідні фактори, обумовлені станом соціально-економічного розвитку, сприяють та вимагають введення їх до предмета законодавчого регулювання та гарантування з боку держави, що має місце у чинній Конституції України та відбивається в еколого-правових нормативних актах.

Вирішення питання формулювання та співвідношення екологічних прав та обов'язків є актуальним і дискусійним, хоча екологічним правам завжди приділялося більше уваги. За сучасних умов частіше, на жаль, екологічні обов'язки стають об'єктом дослідження в навчально-методичній літературі, а в еколого-правовій доктрині та науці щодо них й досі триває полеміка. Деякі аспекти природно-правової сутності прав та обов'язків суб'єктів екологічних правовідносин стали предметом вивчення В. Андрейцева, М. Васильєвої, А. Гетьмана, Н. Кобецької, В. Носіка, С. Тагієва, Ю. Шемпученка, автора даних тез та ін. Безумовно, питанням співвідношення прав та обов'язків присвячували наукові праці С. Алексєєв, Є. Бекбаєв, О. Білоскурська, В. Князєв, Л. Летнянчин, М. Матузов, А. Міцкевич, Р. Халфіна, Л. Явич та ін.

Аналізуючи різноманітні підходи до визначення поняття «обов'язок», загально визнаним вважається, що екологічний обов'язок має не лише активну сторону – виконання, але й пасивну – утримання від вчинення протиправних дій. Екологічний обов'язок можна охарактеризувати як такий, що: визначає мру необхідної поведінки індивіда у формі утримання чи виконання; обумовлений потребами існування і розвитку суб'єктів права; є способом (гарантом) забезпечення прав особистості; має конкретну форму виразу правової відповідальності.

У сучасній еколого-правовій доктрині екологічні обов'язки та права мають розглядатися як парні, але самостійні правові категорії, вони пов'язані між со-

бою як правові явища. Спираючись на ґрунтовні дослідження у сфері прав та обов'язків громадян, можемо підсумувати наступне: екологічні права та обов'язки ґрунтуються на природно-правовій доктрині: кожний історичний епосі притаманне власне уявлення про них, а отже, – це динамічні правові категорії; вони забезпечуються державою в інтересах усіх членів суспільства й окремої особи; екологічні права й обов'язки – важливі структурні елементи еколого-правового статусу людини і громадянина: їм притаманна кореляція; екологічні обов'язки сприяють окресленню меж прав і забезпечують їх гарантованість; основоположні екологічні права та обов'язки належать до природних та ін.

Отже, екологічні обов'язки доречно розглядати як різновид юридичних обов'язків, вид та міру належної та суспільно необхідної поведінки суб'єктів. Усе це має відповідати приписам, заборонам, стимулам, встановленим на національному рівні державою і міжнародним співтовариством (міжнародним стандартам в галузі обов'язків людини) з метою забезпечення вимог екологічної безпеки, створення сприятливих умов для життєдіяльності, встановлення приналежності природних об'єктів та комплексів, використання, відтворення, охорони природних об'єктів, захисту екологічних прав та інтересів громадян, гармонічної взаємодії природи й суспільства. Додамо, що вони також є засобом забезпечення екологічних прав громадян, розглядаються як міра державного примусу. Сутністю ж екологічного обов'язку виступає його імперативна, безумовна, правомірна, належна поведінка, що визначається відповідно до вимог законодавства та в договорах.

Сучасні стандарти прав і свобод людини, закріплені в міжнародно-правових документах та у національному законодавстві, є наслідком тривалого протистояння особи та влади. У цьому зв'язку плідною є думка про те, що еволюція людського суспільства являє собою прогресивний розвиток свободи. Проте категорія соціальної свободи може розглядатися тільки у контексті з категорією соціальної відповідальності. Вказується на складні зв'язки між державою та індивідами, які фіксуються державою в юридичній формі, а саме – прав, свобод, обов'язків і взаємної відповідальності [3, с. 342].

Екологічним обов'язкам доцільно приділяти стільки ж уваги, як й правам. Недарма міжнародна спільнота обговорює «Загальну Декларацію обов'язків людини». У проєкті «Загальної Декларації обов'язків людини» пропонується закріпити наступні положення, наприклад: ніхто не має права перешкоджати діяльності людини, спрямованій на благо суспільства, довкілля, їх досконалості, гармонії. Навпаки, справжня людина зобов'язана всіляко сприяти такій діяльності і протидіяти будь-якого роду діям, що тягнуть порушення гармонії, руйнування або псування чого-небудь, створеного природою або людиною, на шкоду суспільству або що завдає збитку довкіллю (ст. 15). Усі люди рівні перед законом, будь то місцевий, державний, міжнародний або природи, і повинні знати і наслідувати обов'язки, виходячи з приписів чинного законодавства. Особи, що ухиляються від

наказаних законами обов'язків, порушують тим самим громадську рівність, встановлений в суспільстві порядок і повинні нести перед суспільством визначувану судом відповідальність. Неменша відповідальність повинна лежати на тих, чия діяльність порушує баланс природи, веде до природних катаклізмів, що приносять у результаті нещастя людям (ст. 22). Кожна людина у міру усвідомлення і виконання своїх обов'язків перед суспільством має підвалити сподіватися на відповідні права, оскільки тільки поєднання обов'язків людини з його правами може забезпечити справжній гармонійний розвиток особистості, суспільства, націй, цивілізації, людства в цілому (ст. 29) [1].

Юридична єдність екологічних прав та обов'язків громадян має прояв у відповідних правовідносинах, де правам однієї особи відповідають обов'язки іншої, вони кореспондуються один одному. Екологічні обов'язки в деяких випадках виступають межами прав. Єдність зазначених категорій вказує на їх однакову цінність та значущість, кореляцію в межах екологічних правовідносин, а також діалектичну взаємодію як парних категорій. Екологічні права та обов'язки рівні для всіх громадян та рівною мірою гарантуються з боку держави.

Зважаючи на викладене вище, наголошуємо, співвідношення екологічних прав та обов'язків громадян доцільно враховувати при подальшій кодифікації чинного екологічного законодавства.

Література:

1. Всеобщая декларация обязанностей человека (проект) [Текст]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kondrashin.narod.ru/rus/poved/31.htm>
2. Карманюк О. П. Суб'єктивні права і юридичні обов'язки в контексті утвердження законності в українському суспільстві [Текст] / О. П. Карманюк // Часопис Київського університету права. – Теорія та історія держави і права. Філософія права. – 2012. – № 3. – С. 48-52.
3. Правова доктрина України [Текст] : моногр. [у 5-ти т. – Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права] / [Ю. С. Шемшученко, А. П. Гетьман, В. І. Андрейцев та ін.] ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – Х. : Право, 2013. – 848 с.

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

ПІВДЕННИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**«НОВІ ЗАВДАННЯ
ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ
ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ У ХХІ СТОЛІТТІ»**

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

6-7 лютого 2015 р.

м. Одеса

Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI

Н 73 столітті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 6-7 лютого 2015 року / Голова оргкомітету – перший про-реktor, к.ю.н., доцент А.А. Березовський; д.ю.н., професор Т.О. Ан-цупова, д.ю.н., професор О.С. Кізлова, д.ю.н., професор Н.А. Орлов-ська, к.ю.н., доцент Д.В. Кравцов, д.ю.н., професор Є.Л. Стрельцов. – Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2015. – 212 с.

ISBN 978-617-7178-65-0

До збірника матеріалів конференції увійшли тези доповідей, які стали предметом обговорення учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті», що відбулася у м. Одесі 6-7 лютого 2015 року у Міжнародному гуманітарному університеті.

Матеріали конференції можуть становити інтерес для наукових працівників, викладачів, працівників судових та правоохоронних органів, студентів вищих навчальних закладів, а також для всіх, хто цікавиться сучасним станом та перспективами розвитку юридичної науки.

УДК 34«20»(063)

ББК 67я43

Африканська хартія прав людини та народів: значення та особливості Роговик О. Д.	164
Норми «м'якого права» в системі джерел авторського права у Європейському Союзі Сорока Н. Є.	168
Отдельные проблемы международно-договорной унификации морского права: постановка вопроса Стрельцова Е. Д.	171

НАПРЯМ 8. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

Оперативно-розшукова політика по забезпеченню права засуджених до позбавлення волі на особисту безпеку Журавська З. В.	176
Релігійна освіта як важель впливу на формування правосвідомості особистості в контексті протидії злочинності у сфері віросповідання Леоненко Т. Є.	179
Міграція під час збройних конфліктів Раковська Ю. В.	181
Заохочення як засіб запобігання злочинності: актуальні питання кримінологічного дискурсу Сиротюк О. В.	184
Деякі проблеми індивідуальної участі громадян у сфері протидії злочинності Юрко С. С.	187

НАПРЯМ 9. КРИМІНАЛІСТИКА ТА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

Криміналістичні аспекти впровадження автоматичної фіксації порушень у сфері безпеки дорожнього руху Білоус В. В.	191
Тактика міжнародного розшуку злочинців Сенча О. І.	195
Тактика підготовки до затримання злочинця Тегеря Я. В.	199
Тактика взаємодії слідчого із представниками засобів масової інформації Тимченко О. О.	203

НАПРЯМ 10. ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Деякі аспекти співвідношення екологічних прав та обов'язків громадян Анісімова Г. В.	207
--	-----